

AKCIJSKI PLAN ZA OTVORENU ZNANOST

Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar

2026. – 2029.

Zagreb, 2026.

1. Uvod i institucionalni kontekst

Ovaj Akcijski plan za otvorenu znanost (u daljnjem tekstu: Plan) temeljni je operativni dokument kojim Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (u daljnjem tekstu: Institut) definira ciljeve, preporuke, konkretne aktivnosti i pokazatelje provedbe načela otvorene znanosti u razdoblju 2026.–2029.

Misija Instituta jest provoditi vrhunska znanstvena, razvojna, stručna i druga istraživanja u području društvenih, humanističkih i interdisciplinarnih znanosti te pružati specijalizirane usluge obrazovanja, publiciranja i savjetovanja temeljene na rezultatima znanstvenih istraživanja s ciljem podizanja razine znanja i doprinosa javnom dobru. Vizija Instituta jest razvijati se kao vodeće nacionalno i međunarodno prepoznato središte znanstvene i stručne izvrsnosti u području društvenih, humanističkih i interdisciplinarnih znanosti čija istraživanja uz znanstveni doprinos imaju i primjenu u lokalnom, regionalnom, nacionalnom i europskom kontekstu.

Plan je izrađen u skladu s odredbama Strategije razvoja Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar 2026.–2029. (u nastavku *Strategija* - usvojene na sjednici Upravnog vijeća 27. studenoga 2024.), Programskog ugovora s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i mladih za razdoblje 2024.–2027., Hrvatskog plana za otvorenu znanost (MZOM, 2025.), Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN 119/22) te međunarodnih smjernica (UNESCO Preporuka o otvorenoj znanosti, 2021.; prioriteti Europskog istraživačkog prostora).

Plan se odnosi na sve istraživače, suradnike, doktorande i ostale dionike znanstvene djelatnosti Instituta, uključujući i djelatnike u područnim centrima (Dubrovnik, Gospić, Osijek, Pula, Split, Varaždin, Vis i Vukovar). Primjena načela otvorene znanosti uvažava posebnosti istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima: zaštitu osobnih podataka ispitanika, etička ograničenja u dijeljenju osjetljivih podataka, raznolikost metodoloških pristupa te specifičnosti nakladničke djelatnosti.

2. Vizija i ciljevi Plana

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar provodi istraživanja prema načelima otvorenosti, transparentnosti i društvene odgovornosti, čineći rezultate javno financiranih istraživanja dostupnima znanstvenoj zajednici i društvu u cjelini, u skladu s međunarodnim standardima otvorene znanosti i posebnostima društveno-humanističkih istraživanja.

Glavni ciljevi Plana:

1. Povećati udio publikacija istraživača Instituta dostupnih u otvorenom pristupu, s posebnim naglaskom na dijamantni otvoreni pristup putem vlastitih časopisa i repozitorija.
2. Osigurati odgovorno upravljanje, pohranu i dijeljenje istraživačkih podataka uz primjenu FAIR i CARE načela, uz poštivanje etičkih obveza i zaštite ispitanika.
3. Izgraditi institucijsku infrastrukturu i kompetencije za otvorenu znanost u svim sastavnicama Instituta, uključujući područne centre.
4. Uključiti praksu otvorene znanosti kao kriterij u vrednovanju istraživačkog rada istraživača Instituta.
5. Jačati suradnju s nacionalnim i europskim mrežama otvorene znanosti (HR-OOZ, EOSC, OpenAIRE, CROSSDA).
6. Promicati komunikaciju i popularizaciju znanosti prema široj javnosti, u skladu s tradicijom društveno-angažiranog istraživanja Instituta.
7. Osigurati vidljivost i doseg nakladničke djelatnosti Instituta pohranom svih publikacija u otvorene repozitorije.

3. Otvoreni pristup publikacijama

Otvoreni pristup znanstvenim publikacijama temeljni je element otvorene znanosti. Institut već ostvaruje značajan doprinos ovom cilju izdavanjem dvaju recenziranih časopisa u dijamantnom otvorenom pristupu: Časopisa za opća društvena istraživanja Društvena istraživanja (izlazi od 1992.) i Časopisa za društvene i humanističke studije Pilar (izlazi od 2006.), koji su dostupni putem portala Hrčak i pohranjeni u repozitoriju Dabar. Institut potiče sve istraživače da rezultate istraživanja sufinanciranih javnim sredstvima učine javno dostupnima odmah ili u što kraćem roku nakon objave.

Preporuke

- Istraživači objavljuju radove u publikacijama s otvorenim pristupom ili pohranjuju recenzirane rukopise u institucijski repozitorij (zeleni otvoreni pristup), odmah nakon objave ili uz vremenski odmak koji dopušta politika izdavača.
- Posebno se potiče objava u publikacijama dijamantnog otvorenog pristupa bez naplate autorima ni čitateljima — ponajprije u vlastitim časopisima Instituta te u domaćim časopisima na portalu Hrčak.
- Istraživači zadržavaju autorska prava i ustupaju izdavačima samo prava neophodna za objavljivanje, po mogućnosti primjenom CC BY licence u skladu s Plan S Rights Retention Strategy.
- Metapodaci svih publikacija istraživača Instituta upisuju se u CroRIS najkasnije u trenutku objave, uz obvezno navođenje ORCID identifikatora i afilijacije Instituta.
- Za objave u visokozapaženijim časopisima koji naplaćuju naknadu za otvoreni pristup (APC/BPC), istraživači mogu zatražiti financijska sredstva od voditelja projekata.

- Potiče se da se ocjenski radovi (doktorske disertacije) koji prikazuju rezultate javno financiranih istraživanja pohranjuju i javno objavljuju u institucijskom repozitoriju, sukladno Zakonu o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti.

Aktivnosti Instituta

- Institut osigurava pristup institucijskom repozitoriju u sustavu Dabar te potiče istraživače na pohranu svih publikacija, uključujući monografije, zbornike, studije i ekspertize nastale u okviru projekata.
- Institut razvija i održava seriju radnih materijala/preprintova (Working Papers) dostupnih u otvorenom pristupu na mrežnoj stranici Instituta i u repozitoriju Dabar, s ciljem što bržeg dijeljenja rezultata istraživanja.
- Knjižnica Instituta pruža podršku istraživačima pri odabiru odgovarajuće licence, provjeri politike pojedinih izdavača (SHERPA/RoMEO) i pri postupku pohrane u repozitorij.
- Knjižnica redovito prati statistike pohrane i otvorenog pristupa te izvješćuje Znanstveno vijeće o napretku jednom godišnje.
- Istraživači koji objavljuju uz institucijsku podršku obvezno navode afilijaciju Instituta u svim oblicima (Zagreb + područni centar gdje je primjenjivo).
- Institut potiče uključivanje troškova publikacije u otvorenom pristupu (APC/BPC) u proračune projektnih prijava na HRZZ, EU, međunarodnim natječajima, projektima zaklade Adris, institutskim projektima, kao i ostalim projektima koji imaju znanstvena obilježja.

4. Otvoreni istraživački podaci i softver

Istraživački podaci su svi prikupljeni ili generirani podaci čijom analizom se dolazi do novih rezultata istraživanja. S obzirom na sedam istraživačkih prioriteta Instituta (kulture i identiteti; društvena kohezija i društvena promjena; društvene inovacije, upravljanje i održivi razvoj; kvaliteta života i individualne razlike; obitelj, djeca, mladi; obrazovanje; stanovništvo, naselja i mobilnost), podaci Instituta obuhvaćaju anketne skupove, podatke intervjua i fokus-grupa, arhivsku građu, terenske bilješke, opažanja na terenu, video i audio zapise te analitike sadržaja. Dijeljenje podataka doprinosi ponovljivosti i transparentnosti istraživanja. Institut pri tome uvažava etička ograničenja, zaštitu osobnih podataka ispitanika (GDPR), prava zajednica i specifičnosti pojedinih metoda.

Preporuke

- Za sva istraživanja financirana javnim sredstvima istraživači izrađuju Plan upravljanja istraživačkim podacima (PUP/DMP) već u fazi planiranja projekta, s naglaskom na zaštitu ispitanika i etička ograničenja.

- Primjenjuje se načelo 'otvoreni koliko god je moguće, zatvoreni samo koliko je neophodno': i tamo gdje podaci ne mogu biti potpuno otvoreni, metapodaci ostaju javno dostupni.
- Istraživački podaci pohranjuju se uz primjenu FAIR načela (pronalažljivost, pristupačnost, interoperabilnost, ponovljivost) te, gdje je primjenjivo, CARE načela za podatke prikupljene uz sudjelovanje zajednica.
- Institut potiče istraživače na preregistraciju istraživačkih nacrti i hipoteza u javno dostupnim registrima (npr. OSF Registries, AsPredicted) prije prikupljanja podataka, čime se pridonosi transparentnosti istraživačkog procesa i sprečavanju selektivnog izvještavanja o rezultatima.
- Kvantitativni podaci (anketni i panel podaci) pohranjuju se u Hrvatski arhiv podataka za društvene znanosti (CROSSDA) ili u sustav Dabar/Puh, uz odgovarajuću CC licencu.
- Kvalitativni podaci (transkripti intervjua, fokus-grupa, terenske građe) pohranjuju se u mjeri u kojoj to dopušta suglasnost ispitanika i etičko odobrenje, uz jasno dokumentirani pristup i uvjete korištenja.
- Istraživački softver i analitički kodovi pohranjuju se u javno dostupne repozitorije (Zenodo, GitHub) uz potpunu dokumentaciju i otvorenu licencu.

Aktivnosti Instituta

- Institut organizira radionice različitih znanstveno relevantnih tematika, edukacije o izradi planova upravljanja podacima, uključujući specifičnosti rada s osjetljivim podacima (GDPR, etički odbori, suglasnosti ispitanika).
- Institut uspostavlja i jača suradnju s CROSSDA-om za dugoročno arhiviranje anketnih podataka nastalih u okviru projekata, posebno panel-istraživanja i longitudinalnih studija.
- Istraživači se potiču na digitalno povezivanje skupova podataka s odgovarajućim publikacijama putem trajnih identifikatora (DOI, URN-NBN) u repozitoriju.
- Za projekte financirane iz EU fondova i HRZZ-a obvezna je pohrana podataka u skladu s uvjetima financijera, uz ažurirani PUP kao živi dokument.

5. Infrastruktura za otvorenu znanost

Provedba otvorene znanosti zahtijeva pouzdanu digitalnu infrastrukturu za pohranu, pronalaženje i diseminaciju istraživačkih rezultata. Institut se oslanja na nacionalnu infrastrukturu (Dabar, CroRIS, Hrčak, CROSSDA, Puh) i europske platforme (EOSC, OpenAIRE, Zenodo) te aktivno sudjeluje u Inicijativi za Hrvatski oblak za otvorenu znanost (HR-OOZ). Jedan od strateških ciljeva Instituta za 2025.–2029. jest jačanje istraživačke infrastrukture i digitalna transformacija (Strategija, poglavlje 4.6), što uključuje uvođenje digitalnih rješenja u poslovanje i jačanje vještina za primjenu suvremenih tehnologija u istraživanjima.

Preporuke

- Istraživači koriste institucijski repozitorij u sustavu Dabar za trajnu pohranu publikacija i skupova podataka nastalih radom Instituta, njegovih djelatnika i doktoranada.
- Svi istraživači koji prijavljuju projekte HRZZ-u, ministarstvima i EU tijelima registriraju i redovito ažuriraju ORCID profil te ga povezuju s afilijacijom Instituta.
- Bibliografski podaci i informacije o projektima redovito se ažuriraju u CroRIS-u sukladno zakonskim obvezama; Institut posebno potiče potpunost zapisa za sve oblike publiciranja.
- Institut prati razvoj EOSC ekosustava i potiče istraživače na korištenje dostupnih alata i usluga, posebno u okviru disciplinarnih infrastrukture relevantnih za društvene i humanističke znanosti (CESSDA-CROSSDA, DARIAH-HR, CLARIN-HR).

Aktivnosti Instituta

- Knjižnica Instituta pruža podršku istraživačima i prati provedbu Plana, te jednom godišnje izvješćuje Znanstveno vijeće.
- Knjižnica Instituta redovito informira istraživače o novostima u nacionalnoj i europskoj infrastrukturi za otvorenu znanost te razvija i ažurira vodiče i priručnike prilagođene istraživačima u društvenim i humanističkim znanostima.
- Institut sustavno unapređuje mrežnu stranicu i osigurava vidljivost i dijeljenje rezultata istraživanja putem digitalnih kanala, uključujući i područne centre.
- Institut prati mogućnosti financiranja razvoja digitalne infrastrukture u sklopu EU programa, NPOO poziva i nacionalnih natječaja.
- U suradnji s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom i *Srcem*, Institut aktivno sudjeluje u aktivnostima HR-OOZ inicijative i EOSC suradnje.

6. Vrednovanje i poticanje otvorene znanosti

Doprinosi otvorenoj znanosti trebaju biti prepoznati i vrednovani unutar institucijskog sustava ocjenjivanja istraživača. Strategija Instituta 2025.–2029. (poglavlje 4.1) među pokazatelje provedbe prvog strateškog cilja već uključuje broj provedenih mjera i uvedenih alata za poticanje politike otvorene znanosti te broj radova s otvorenim pristupom.

Preporuke

- U internim kriterijima za ocjenu istraživačkog rada uzima se u obzir pohrana i dijeljenje podataka, objava u otvorenom pristupu, izrada PUP-a te ostali doprinosi otvorenoj znanosti.
- Potiče se holističko vrednovanje istraživačkog rada koje obuhvaća i popularizaciju znanosti, komunikaciju prema javnosti (nastupe u medijima, okrugle stolove, tribine), sudjelovanje u kreiranju javnih politika i aktivnosti građanske znanosti.
- Razvoj karijera mladih istraživača uključuje stjecanje kompetencija otvorene znanosti kao prenosive vještine relevantne za napredovanje na radnim mjestima.

Aktivnosti Instituta

- Institut usvaja interne smjernice o vrednovanju otvorene znanosti koje se primjenjuju u ocjenama istraživača i pri prijavama za napredovanje na radnim mjestima.
- U okviru godišnjih izvješća istraživača uvodi se rubrika o aktivnostima otvorene znanosti: pohrana podataka, otvoreni pristup publikacijama, komunikacija s javnošću.
- Institut potiče istraživače na evidentiranje svih oblika znanstvenog doprinosa u CroRIS-u i ORCID profilu: skupove podataka, softver, ekspertize, izlaganja, medijske nastupe.
- Institut razvija sustav poticanja i nagrađivanja izvrsnih aktivnosti u području otvorene znanosti i popularizacije, u skladu s postojećim sustavom ocjenjivanja istraživačkih i projektnih aktivnosti.

7. Edukacija, kompetencije i komunikacija znanosti

Uspješna primjena načela otvorene znanosti pretpostavlja kontinuirano usavršavanje istraživača i promicanje kulture otvorenosti unutar institucije. Institut ima bogatu tradiciju popularizacije znanosti kroz znanstvene skupove, okrugle stolove, tribine, predstavljanja knjiga i nastupe u medijima — što je i eksplicitan strateški cilj 4.5. Strategije: popularizacija znanosti, unapređenje javne vidljivosti te jačanje društvene odgovornosti Instituta. Otvorena diseminacija rezultata istraživanja i građanska znanost prirodna su nadogradnja ove tradicije.

Preporuke

- Istraživači redovito sudjeluju u edukacijama o instrumentima i alatima otvorene znanosti, uključujući upravljanje podacima, otvorene licence, repozitorije i ORCID.
- Potiče se sudjelovanje istraživača u aktivnostima građanske znanosti te komunikacija nalaza istraživanja javnosti pristupačnim jezikom — u tradiciji postojećih tribina, okruglih stolova i medijskih nastupa istraživača Instituta.
- Institut potiče orijentaciju prema cjeloživotnom obrazovanju i razvija programe kojima se jača društveni angažman u zajednici, s posebnim naglaskom na jačanje različitosti, pravičnosti i socijalne uključenosti u znanosti.

Aktivnosti Instituta

- Institut organizira najmanje jednu godišnju radionicu/edukaciju o otvorenoj znanosti za istraživače i suradnike, u suradnji s knjižnicom.
- Institut razvija smjernice za komunikaciju prema medijima i javnosti te potiče objavljivanje rezultata istraživanja na mrežnoj stranici Instituta u obliku dostupnom široj javnosti (kratak sažetak, infografika, press-release).
- Istraživači se potiču na korištenje preprintnih platformi (npr. SocArXiv, Zenodo) u područjima gdje je to uobičajeno u disciplinarnoj zajednici.
- Istraživači se potiču na diseminaciju rezultata istraživanja putem podcasta Instituta Pilar.
- Institut jača aktivnosti otvorenih vrata, prezentacija projekata i događanja namijenjenima mladima i široj javnosti, posebno kroz područne centre koji imaju posebnu ulogu u regionalnom i lokalnom razvoju.
- Knjižnica Instituta razvija vodiče i priručnike o otvorenoj znanosti prilagođene specifičnostima društveno-humanističkih istraživanja.

8. Praćenje provedbe Plana

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih prati provedbu Hrvatskog plana za otvorenu znanost na nacionalnoj razini. Na razini Instituta, Znanstveno vijeće zaduženo je za nadzor provedbe ovog Akcijskog plana. Knjižnica Instituta definira i prati pokazatelje otvorenosti te jednom godišnje podnose izvješće Znanstvenom vijeću i predlažu potrebne izmjene.

Odgovornosti:

- Knjižnica Instituta prati provedbu konkretnih aktivnosti i podnosi godišnje izvješće Znanstvenom vijeću.
- Ravnatelj Instituta osigurava institucionalne uvjete za provedbu Plana.
- Istraživači su odgovorni za primjenu načela otvorene znanosti u vlastitom radu, ažurno evidentiranje aktivnosti u CroRIS-u i ORCID profilu te sudjelovanje u edukacijama.
- Knjižnica Instituta prikuplja i obrađuje podatke za godišnje izvješće o provedbi Plana.

Pokazatelji praćenja:

- Udio publikacija istraživača Instituta u otvorenom pristupu (godišnji podatak iz CroRIS-a).
- Broj skupova podataka pohranjenih u repozitorijima (Dabar, CROSSDA, Zenodo).
- Broj istraživača s aktivnim i ažurnim ORCID profilom.
- Broj edukacija i radionica o otvorenoj znanosti održanih na Institutu.
- Broj projekata s izrađenim Planom upravljanja istraživačkim podacima.
- Broj publikacija pohranjenih u repozitorij Dabar (uključujući seriju radnih materijala).
- Broj mjera i uvedenih alata za poticanje otvorene znanosti (u skladu s pokazateljem iz Strategije 4.1).

Ovaj Akcijski plan podliježe reviziji pri bitnim promjenama nacionalnog i europskog zakonodavnog i strateškog okvira, a usklađuje se s revizijama Strategije Instituta. Revidirani plan usvaja Znanstveno vijeće Instituta.

Prilog: Temeljni pojmovi

Otvorena znanost

Skup načela i praksi kojima je cilj učiniti znanstvena istraživanja dostupnima, ponovo upotrebljivima i djeljivima svima za dobrobit znanstvenika i društva u cjelini. Otvorena je znanost jedno od temeljnih načela Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN 119/22).

Otvoreni pristup

Slobodan, besplatan i neometan mrežni pristup digitalnim znanstvenim informacijama koji omogućuje čitanje, pohranjivanje, distribuciju, pretraživanje i zakonito korištenje sadržaja. Tri osnovna modela: zlatni (objava u časopisu OA), dijamantni (bez naplate ni autorima ni čitateljima) i zeleni (pohrana u repozitorij).

Dijamantni otvoreni pristup

Model objave u kojemu ni autori ni čitatelji ne plaćaju naknade. Oba časopisa Instituta (Časopis Društvena istraživanja i Časopis Pilar) primjer su dijamantnog otvorenog pristupa.

FAIR načela

Načela pronalazljivosti (Findable), pristupačnosti (Accessible), interoperabilnosti (Interoperable) i ponovljivosti (Reusable) za istraživačke podatke i informacije. Temelj svih preporuka o upravljanju istraživačkim podacima.

CARE načela

Načela kolektivne koristi (Collective benefit), autoritetnog upravljanja (Authority to control), odgovornosti (Responsibility) i etike (Ethics). Posebno su relevantna za podatke prikupljene uz sudjelovanje zajednica i ranjivih skupina ispitanika, što je često slučaj u istraživanjima Instituta.

Plan upravljanja istraživačkim podacima (PUP/DMP)

Dokument koji opisuje načine prikupljanja, organiziranja, pohrane i diseminacije podataka tijekom i nakon provedbe istraživačkog projekta. Obveza za sve projekte financirane HRZZ-om i iz EU fondova.

CroRIS

Informacijski sustav znanosti Republike Hrvatske koji objedinjuje podatke o istraživačima, projektima, publikacijama i infrastrukturi. Upis bibliografskih podataka u CroRIS zakonska je obveza svih istraživača.

Dabar

Nacionalna infrastruktura za digitalne repozitorije koja institucijama u sustavu znanosti i visokog obrazovanja RH omogućuje pohranu, čuvanje i diseminaciju digitalnih sadržaja, uključujući publikacije i skupove istraživačkih podataka.

CROSSDA

Hrvatski arhiv podataka za društvene znanosti — repozitorij koji se posebno preporuča za pohranu anketnih, panel i kvalitativnih podataka istraživača u području društvenih znanosti, posebno relevantan za Institut Ivo Pilar.

ORCID

Trajni i jedinstveni identifikator istraživača koji omogućuje bolju vidljivost autora i interoperabilnost informacijskih sustava. Obveza za sve istraživače koji prijavljuju UNIRI i EU projekte.

Creative Commons (CC) licence

Standardizirane dozvole koje omogućuju autorima zadržavanje autorskih prava uz istovremeno dopuštanje određenih oblika daljnje upotrebe. CC BY licenca preporuča se za publikacije, a CC0 za metapodatke i skupove podataka.

HR-OOZ

Inicijativa za Hrvatski oblak za otvorenu znanost: organizacijsko i tehnološko okruženje koje potiče i omogućuje otvorenu znanost pružajući hrvatskim istraživačima, inovatorima, organizacijama i građanima pouzdano, integrirano i otvoreno multidisciplinarno okruženje za objavu, pronalaženje te ponovno korištenje usluga i resursa.

CoARA

Coalition for Advancing Research Assessment (Koalicija za unapređenje sustava vrednovanja istraživačke djelatnosti): međunarodna koalicija institucija koje se obvezuju na odgovornije i kvalitativno vrednovanje istraživačkih rezultata, nadilazeći isključivu upotrebu bibliometrijskih pokazatelja.

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2026.

Broj: 08-73/26-1906

U Zagrebu, 15. srpnja 2026.

Predsjednica Znanstvenog vijeća

dr. sc. Andreja Brajša - Žganec
